

84 (244.) / 6

К38 МУСБЕК КИБИЕВ

2017
10/17

ЛАЪТТАН
КУЪЗГА

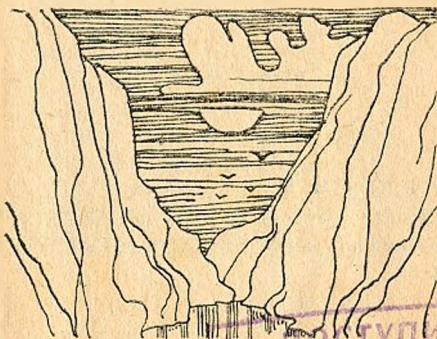
84(2Меч.)6

К 38

МУСБЕК КИБИЕВ

ЛАЙТТАН КУЪЗГА

СТИХАШ, ЛЕГЕНДА

Грозный

Мох-Галгаин

книжное издательство

1984

СТАБА ОБСЛУЖИВАНИЯ
ЦПД ГРОЗНОГО
364051 г. Грозный, пр. Победы 22

158730

С(Чеч)
К38

Рецензент Х. В. Туркаев

Художник Е. В. Воронова

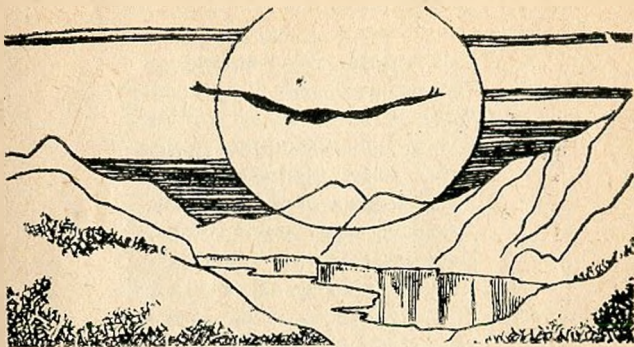
К38 Кибиев М. М.
Зеркало Земли: Стихи, легенда. — Грозный:
Чечено-Ингушское книжное издательство, 1984.
64 с.
20 к., 3000 экз.

Мусбек Кибиев — автор четырех поэтических книг.
Новый сборник свидетельствует о самобытном мышле-
нии, оригинальной системе образов поэта.

К 4702064000 — 31
 М135(03) — 84 — 42 — 84

С(Чеч)

© Чечено-Ингушское книжное издательство, 1984 г.

ЗЕЗАГИЙН БІАЪРГАШ

Стигла хьюйсу н садаржжалц
Зезагийн гортбелла біаъргаш,
Тхин хих буызна біаъргаш іаържа.
Бецан дари лестий, дегош,
Біаърхих, керчаш, тхин хи обгу...

Маълхан шарца кхолуш дари.
Бецан дари тїехь шїе летта, —
Цийлуш, сенлуш, йогу аре,
Зезагашца тулгїе егташ.
Бецан дари тїехь шїе летта, —
Біаърхиш санна, тхи а эгош,
Тхи дужуш, я лавтте сеттош,
Тхиэ хїора а зезаг дегош.

Бецаи дари кхолуш,
цІсран
Алу кховсуш долчу цсран
Тхих шаьш буьзна бІаьргаш Іаьржа,
Горглуш, хІора хІунда хьаьжна,
Стигла — маьлхан, беттан бІаьра?
Сийна долчу, цІен а долчу,
Горга Іаьржа бІаьргаш болчу,
ДІадовш, керла зезаг лиэташ,
Цара малхе бохуш хета:
«Тхуна дахар дслла доца...»

* * *

Маьлхан цІарца мархаш ягош,
И цІе яьлла Іуьйре еза.
ЗІаьнаршца ах латта кьагош,
И тІехъяьлла суьйре еза.
ГІайгІа кхулуш, прс а кхалош,
Лаьтта дагахь яхна Іуьйре.
Даг чохь кховсуш прсан алу,
Яха даго хьехна суьйре.

ЛАЦА ПОЛЛА, ЛАЦАЛАХЬ

Хастам хуьлда-кх хьуна, Іуьйре,
Адмаш дахарх даккхийдедан,
Малхбалсхь малх гІатто нуьре
Ницкъ хиларна хьобгахь денна.

Хастам хьуна, стиглахь кьнэда
Можа йолчу цIеран седа,
Адамаш хьайх даккхийдедеш,
Ницкъ хиларна стиглахь лиэта!

Чу зIаьнаршна серло Iенош,
Адман кхоллам цаьрца бузуш,
Цу зIаьнаршна кхуллуш денош,
Денойх лаьттахь зама юзуш,
Серло, йовхо луш тхо хьаста,
Хеннахь — кхета, хеннахь — буза
Хьо хиларна, малх, бу хастам.
Хьуна, малх тхан, хастам бу сан!

Хастам хьуна, сийна стигла,
Тхан довхачу дегнех тера
Малх кхиорна можа цигахь,
Малх кхиорна — и малх цIеран!

ЦIеран зIаьнарш лаьтта кхийдош,
Мела догIа лешош луьста,
Оцо бецан зIаьнарш кхиош,
Бецан зIаьнарш стигла кхуьссуш, —
Ницкъ баларна цаьрга хьийса.

Хастам хьуна, денна кьнэда,
Стиглахь лела маьлхан седа!

Хастам хиларг, хIора дийнахь
Боцуш хьо, тхо дацара.
...Дийна полла санна, сийна

Зезаг ловзу бацалахь.
Тийна мох дѣа, и лестийна, —
Лаца полла, лацалахь.

— БЕТТАН БУЙСА

Де а дац и, яц и буйса —
Къега беттан меда тѣуйсиг.

Батто суйнаш, дохуш марса,
Юман баыцаралле хьорсу.

Суйнаш, тулгѣнаш тѣхь кхехкаш,
Можа бойнаш санна, техка.

Хи тѣхь бердашкахьа техкаш,
Батто Іам чохь до шен нека.

Буйнна-буйннал дашо седа
Наггахь, бужий, хи чу кхета.

Дашо суйнийн бойнех сетташ,
Седарчийн дарц Юма детта.

Іам тѣхь яържи кесгаш беттан —
Бердах чѣоггѣа тулгѣ кхетта.

Тѣдеттачу суйнийн дорцах
Тулгѣш хьаьвдда цунна орцах.

Іоман тийналлех кадетта
Йоьлла тулгеш, бердех леташ.

Іомахь сетта тіемаш хецна,
Цара яьхна баттах кесгаш.

Беттан кесгаш вовших хитта,
Тулгено тулге тіетотту.

Шортта, да ца даллал хьесап,
Тіевтти тулгенийн кІайн кхесаш.

Суйнаш, тулгенаш тіехь кхехкаш,
Дашо бойних Іомахь техка.

Іам тулгено кхехкор тийна,
Беттан кесгаш вовших ийна.

КІайн бутт ломан буьххье керча.
Беттан чкьургах мархаш хьерча.

Буйса, кІайеш, хуйцу дийно.
Гуо баьккхина — стигал сийна.

Маьлхан царлахь мархаш йогу.
Мархаш юккьехь жалу, vorly,
Пожаца малх керчощ, богу.

Ломахь самадаьлла Іалам:
Динан бергаш ю мотт Іамош,
Зезагаша, тіамарш яржош,
Юккьехь горгбеш йол-біаьрг Іаьржа,
Тхилахь діасабилин біаьргаш.

ЛАБТТАН КУЪЗГА

Стиглах лабттан куъзга хилла,
Лабтто куъзга дуъхьал дилли:

Чара санна, кема лела,
Кема санна, чара лела.
Юй цу шинна юккъехъ белла?

Ду эмкалийн гоме бакъаш
Ламнийн сетташ гуътту дакъаш.

Стенга хъавдда, тулге тухий,
Севица-йовлху дакъийн тулгеш?

Хордан чопаш ю кайн мархаш,
Мархаш — чопаш, лобхкуш мохо?

Буйнна-буйннал хора седа
Хи чохъ летта, стиглахъ летта,
Забнарш хи чу йенош, къеда.
Бу и седа, бу и къиэда
Хи чохъ, стиглахъ цхъаний кхетта?

Стиглах лабттан куъзга хилла,
Лабтто куъзга дуъхьал дилли...

* * *

Зезагаша арахъ
Кхолу байн и дари.

Аре хедош, Орга
Дасадаържи,
кЮрга
Бурош хыйзош горга.

Кхетац, де ду, буйса, —
Стигал таржъеш буърса.
Ткъесаш дай-схъай кхуьссу —
Мархаш вовшех лета,
Стиглахь стигал этиа.

...Хедош аре яьшнарг,
Къеначийн некъ лаьцна,
ЮгIу хъаьжкIийн тоба.
ХЮранна тIехь — оба-
Темаш лестош, къобалдо
ДогIа оцу тобано.
Можа цергаш къажош,
Ловзу хъесийн мажош.

Исбаьхъа вайн мохк бу:
Эшахь, гIатта дохк ду,
Мархаш лахка мох бу,
Стиглахь кхета малх бу.
ЭхI, бу хъуна хастам,
Малх,
болуш тхо къаста!

Малхо Iалам хъоьсту.
Орга тIеттIа деста,
ГIерта бердех дала.

Малх кечбелла лала.
Цинделла жил-Іалам.
БІаьргаш болуш хастам —
Бакъдан...
харц дерг харц дан!

АКХА ШОВДА

Чахчадо куьг хъан цо,
Шена тїекховдахъ —
Царал а шийла ду,
Шийла ду шовда.

Чопанаш ийаеш,
Бердах бухдуьйлу,
Ламанан шовда, хьо
Шал а ду шийла.

Шовда, чу куьг Іоттахъ,
Куьг даго гїерта.
Дехъахъ — берд, сехъахъ — берд,
Гуо тесина — бердаш.

Хетарехъ, стаг а вац
Вистхила гуонах.
Акха ду шовданна
ГондІара гуонаш.

— Хїей! Цхъа а вистхила...
Цхъа а вуй кхузахъ?

— Хей! Цхьа а вистхила...
Вистхила... кхузахь... —
Бердаша ахь аьлларг
Схьаолу кхузза.

Жоп ло сан хаттарна,
Хаттар деш, бердо.
«Булкъ булкъ» деш, шовда а
Къамел дан глерта.

Стаг-м хIунда вуьйцу ахь, —
ГондIахь дац экха.
Къийго тIехь аьлла «къаь-акъ»
Бердашца текха.

Акха ю меттиг ша,
Акха ду шовда:
Дош ала стаг а вац,
Вац салам кховдо.

Иштацохь хало ду
Хетачух теша:
Акхачу Iаламна
Адам ца оьшу?..

БУЬЯСА

Бутт го мархаш тIехьахь стиглахь,
ЗIаьнарша лам дато бо.
Ахках тера доьдуш цигахь
Ча Такхийна Тача го.

Седарчийн и цинцаш кхуьссуш
Ахках тера тача го:
Къарзйо стигал, къарзйо буйса,
Юдах сеттий, доьдуш цо.

Седарчий ду, седарчий ду
Цхьанна тӀехьахь важа гуш,
Шайга хьаьжначунна кьежаш,
Шийла серло лавтта луш.

Седарчашна юкьахь стиглахь,
Седа санна, Латта го.
Седарчашна юккьехь цигахь,
Цара санна, цо некъ бо.

Іаьржа буйса хьаьдда йоьду,
Бода баржош лаьмнашкахь.
Хеза, хеза жІаьлеш леташ
Къорра лаьмнийн ярташкахь.

Цкъацкъа генахь пондар бека,
Мерзаш делхош, аьзнаш до.
Стага санна, боьлхуш, боьлуш,
Дог делхадо, деладо.

І А Ж

Іаж бу лавтташ, беша боьгІна
Аьхка, гурахь ницкъ беш шена,
Тхиэ хьацар а тоьхна генех,
Тхиэ гЮдах а хьацар тоьхна.

Стом хазаллех буза гIерташ,
Ша лелочух кхеташ боцуш,
Лавтга и Iаж кху сан кертахь,
Хьехар дан кхин хIума доцуш,
Хьехар ден и Iалам доцург.

Iаламо луш долу хьехар
Куьйга сацо гIертарх адам,
Iаламна шен дIалун декхар
Ду цу Iожап Iожах ладар.

Куьйга суьрташ дохкуш волчун
Ницкъ бац дийна и Iаж билла.
Стоьмах пхар а боьлла, холчу
Iаж хIюьттина, басах тилла.

Аьхка малхо ницкъ ло цунна,
ЗIаьнаршца шен хий, цIей лалош,
Байна бос а меттабало,
Стоьман чам беш, там бан суна.

Генийн куьйгаш стигла кхийдош,
Техь йозалла стоьман латтош,
Лавтга Iаж, де дийне идош,
Ницкъ схьагулбеш малхах, лавттах.

Ша лелочух кхеташ бац и,
Луларчух а леташ бац и;
ЗIаьнарийн и сизаш хьовкхуш,
Iаж кхиабо, дIалуш декхар
Iаламна, и стоьмах тоькхуш.

БЕТТАН ДОГІА

Марха санна, бутт бу бешаш —
ДогІа догІу беттан,
Нагга-наггахь Іежийн беша
Меда кьора етташ.

Батто, тІадмаш тухий можа,
ЗІаьнарийн жарж хьорсу.
Меда кьора бетташ Іожан,
Дуьйлу догІа марса.

КІайчу маржийн кІеж а туьйсуш,
Некъан сирла ахка
Іинан Іома техка;
Мад а луш, зарзъелла буьйса.

Бутт бу бешаш, хи чу боьжна.
Бутт кІайбелла — баьлла бешна...

Иштта, беттаса а кхетта,
Мадлуш, зарзъеллачу буса,
И дІайоьдуш, халахетар.
ЙогІучуьнга сан сатийсар —
И дог-ойла даг чу туьйсуш,
Кийра бассало я бузу.

ДАЙМЕХКАН СУЪРТАШ

Даймехкан чIагIонаш —
Лаьмнаш а хьистина,
Таьптаран агIонех,
Дахаран агIонех
Шен ши тIам листина,
Дольтуш, уьш даржийна
Iуьйранна аьрзуно.
Баттана, малхана —
Стигланан бIаьргашна
Нийсса кIел — Iаьрчаушка —
И таьптар хьалахилла.
Малх беттан бIаьргаш а
Лерина хьуьйсу чу:
Бос эцнарг хьаргIанан
Таьптар уьш доьшуш бу.
ТIемашка — таьптаре —
Беттан бIаьрг хьоьжуьйтуш,
Маьлхан бIаьрг хьоьжуьйтуш,
Цаьрга и доьшуьйтуш,
Аьрзу Iа тапъаьлла...
ТIаккха а доладо
Лаьмнашна дола дон
Листаран болар дан.
Дахар а дендайн сан
ТIемашца дендо цо...

...Чоьшкахь, гIовталшкахь
Ойланехь гIевттина;
Вертанан Iаьржачу

Темашца даържинчу
Айбелла аързунех;
Баттана, малхана —
Стигланан бѣаьргашна
Нийсса кѣл — Іаьрчашка —
Хѣора а хѣалахилла, —
Голашца дой а хѣош,
Дѣабайн уьш, оѣла хѣош...

И суьрташ хилла ду
Даймехкан лумахъ.
И суьрташ долуш ду
Сан деган долахъ.

ИРСАН ЦІА

*Харачойн Зелимханан
йовІан Медин сийнна.*

Нагахъ санна вай, ца ларош,
Балин цѣа деш хилча кхунах,
Дийно-дийно чевнаш даръеш,
Дегнаш дузуш халчу уьнах,
Балин цѣа ду дуьне вайн.

Балин цѣа чу бала баьржий,
ГѣайгІа йохьун, богІу бала
Хѣе чохъ баьржа, дуьне Іарждеш,
Меттиг йоцуш вола-вала,
Дуьне гатдеш, дуьне кѣайн.

Балин цІа чохъ хилла ваьхна
И шун да а, шун ден да а.
Балин цІа ду церан дахар,
Бала хилла дуьне даар-
Ишта хилла дахар дайн.

ТІаккха, белшаш кІел а гІортош,
Белшаш сеттон дуьне айдеш,
ГІотту адам, тийна гІотту,
Дуьне айдеш,

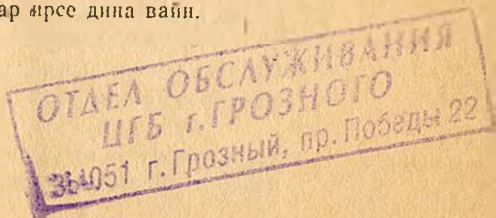
айдеш,

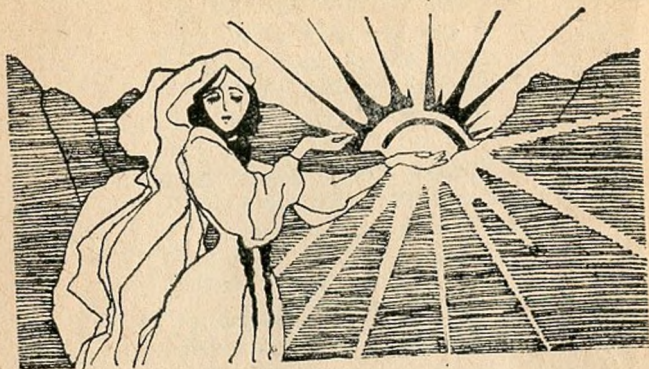
кІайдеш, —

Малх айбеш, деш дуьне кІайн.

Нагахъ санна, хало Іовшуш,
Балех довлахъ, эшош хало,
Балех довлахъ, гІо деш вовшийн,
Дахаро ирс-аьтто схьалахъ,
Ирсан цІа ду дуьне кІайн.

И баллин цІа дохош, дагош,
Ирсан цІа ду доьгІнарг дайша.
Октябран серлоно кЪагош
Долчу цу чохъ деха вайша,
Дахар ирсе динна вайн.

МЕХАН ОХАНА

Тулгленан бIал тIекIелбохуш,
Мохо хIордан арс оху.

Бехъаш, булуш йистош аха,
Болу стерчех синош даха.

Тулгленан бIал тIекIелболуш,
Малхо цIеран тирца кхолу.

Маълхан чкъург керчийна гота
Сарахъ соцу, бIал хьой готта.

ХIордан йистехъ осхъа, дехъа
ХIуьттий, механ стерчий диэхъа.

Сарахь Іаржло хІорд а Іаьржа:
БІал боданехь, хьуллой, баьржа...

Мохах Іемаш санна аха,
Охана до денна наха.

Сарахь буьжий, Іуьйрре гІоттий,
Мохо лобыллу маьлхан гота.

ТулгІенан бІал тІекІелбетташ,
ГІовтту тулгІеш, баккъаш сесттош.

ГІовтту тулгІеш, тІемаш детташ,
ТІома стигла йовла гІерташ:

Ишта гІовтту лаьмнаш ломахь,
Довла санна стигла тІома.

ХІордан тІемех детта тІемаш
ТІехь ду хІордан леча Іемаш.

Мехкарийн кІайин йовлакх деца
ТулгІенаш тІехь леста леча!

ХІОРДАН БАЙРАКХ

Сийна байракх санна, леста
Бусабелла Іаьржа хІорд.
ХІор а тулгІе шенна кхерста,
ХІордан арахь тулгІе хІор.

Хлордан йоккха арс охуш,
Текелъетташ, тулге яин,
Кху Батумехь синош доху
Мохо, мархаш кхобхуш кӀайн.

Суьйре-йуьйре схьатекхочуш,
Тулгено сикбо шен тӀам,
Стиглах гӀовртий, стигла лоцуш,
Лаккха айлой хета лам.

Сарахь-йура ломах хьерча
Мархийн чопа — мархийн чалх.
Оццу хенахь лам тӀехь керча
ТӀех цӀийбелла боккха малх.

Кху Батумехь хлор а йуьйре
Хета цӀен сиз хьекхна Ӏаж.
Южах тарло сарахь суьйре,
Сарахь хуьйцуш Южан раж.

Шун комаьрша хӀоттош, кхузахь
Хьаша-да тӀсоьцуш ву.
Лаьмнех тесна бецан кузаш —
Хлор а шуьно сеттош ду.

Хачапури ¹ кховдор ю хьоб,
Дезза даарш кховдор ду.
ДогцӀеналло, воккхуш йохье.
ДогцӀеналла кховдор ю.

¹ Хачапури — аджарийн кӀоман даар.

Стиглан беснех бесни тухуш,
Аджарийн йол лелар ю.
Цхьа ша-тайпа жиргIа тухуш,
Хелхаран бал боккхур бу.

Кху Батумехь цIийлой кхета
Бутт а, керчош цIеран чкьург.
Ткьа и цIинлуш, иза хета
Ломах йоIа тесна чIуг.

Кху Батумехь хIор а Iуьйре
Хета цIен сиз хьекхна Iаж.
Iожах тарло сарахь суьйре,
Сарахь хуьйцуш Iожан раж.

ХIордан байракх денна леста,
Бижош, гIаттош Iаьржа хIорд,
ХIордан тулгIеш стигла кхерста,
Стиглах хьакхаяла хIор.

ТУЛГИЕНИЙН ТIЕМАШ

Пондаран аз санна, булалой,
ДIадовчу аьзнашкахь хьул а лой,
ЦIовкьалом санна, цкьа гIоттура,
И санна, гул а лой, кхиссалуш,
Яьллачу цIарца а кьийсалуш,
Безам, ахь кийра сан боттура.

Мерзан аз хилла, хьо,
айбелла,
Дагна сан базбелла,
байбелла,
Стамбелла,
буткъбелла,
бекара.

Пондаран аз санна, булалой,
Дуьйлучу аьзнашлахь хьул а лой,
Цюькьалом санна, цкъа хьул а лой,
Езачун даг чу хьо текхара.

Хiorда тIехь тIемашца техкалуш,
Цхьаъ цхьанна тIаьххье чухекало
ТулгIенаш, тIекхача бердашна.
ТулгIенийн тIемашца сеттарца,
Дегнаш чу цаьрца ов деттарца,
Безам, хьо дегнаш чу гIертара.

Сан безам хьайчуьнца кьнийсалуш,
ЧиагIонца вовшех уьш нис а луш,
Вовшашна вай ший а дезара.
Бух боцуш суна хьо езара.
Йист йоцуш бара хьан безам а.
Суна — хьо, хьуна со везара.

Пондаран декац-кх аз тахана?
Я мерзан аьзнаш дIадахана?..
Цюькьалом санна, аз сетташ дац?
ТулгIенаш, гIевттинарш тIемашка,
Тийна дIа? Керланаш Iемаш ю
Безаман тIемаш шайн сеттадан?

ЙИЦЪЯЦ ХЬО АС

Йицъяц хьо ас; хьайх со хьего
Йина хилла-те, дог хьегю,
Нохчийн йоI, сан деган бала?
Ломахь кхиъна со ву нохчо.
Оьздангаллин кхерчахь чахчош,
Безаман цу цIаро дахчош,
Хилла дагах шех а алу.

Бахчабелларг цIеран кхерчахь
Бицлой безам, дагах хьерчаш?
Цуьнан цIе хьех йоллу яла.
Безамо мотт цIечу цIарах,
Дуьне бIарздеш, йохош таро,
Дагах хьовкхуш денна гаро
Там бо, йоI, хьан дагна, алал?

Йоллу-те хьо я сох кьежа? ✓
Бахчош безам, оьзда хьежа
Безаме сан, бен а доцуш?
ЙоI, ларлолахь, варий, варлахь, —
Безамо дог даго тарло,
Вожахь даг чу, деган цIарлахь
Орцахвала со бен воцуш.

АТЙОКХ ХИЛЛА ЕКАР Ю

(Мехкарийн йиш)

Атйокх хилла хьуна хьуьнах екар ю.
Цуьнан озан йиш хьан лерехь локххур ю.

Діаван гІортахь, йоккхуш хьайна гена со,
Ахка хилла хьуна тІаьхьа Іенар со.

Хьо чекхвала гІортахь, мара вуллур ву —
Соь ахканан кІоргенехь хьо хьуллур ву.

Водахь, аре хедош, цовьстуш аренаш,
Хьерчар ю хьан когех бецан даренах.

ВорхІ лам хадош, водахь, дІа а тесна со,
БархІалгІа лам хилла хьир ю сецна со.

Стиглахь цІинлуш болчу баттах варжахь дІа,
Цуьнца кхетта седа со бу даьржаш са.

Хьо волчу со массанхьа а кхочур ю.
Хьадарх-вадарх, волуьйтур вац — лоцур ву.

Ишта везарг, хІунда кьехка сох дІа хьо? —
Вах-ваханчу и сан безам ахь дІахьо.

СИЙНА СЕДА

Стиглара цхьа оийна седа,
Қорах схьа чукхетта, лета.
Хьо, йол, ловху шена цо —
Хьо дІайовху гена цо.

ДогІанан хи литгина,
Кертахь Іаьмнаш хІитгина.

Хіора Іомахъ мохо бегош,
Жовхіарх сийна седа кьєга.

Жовхіарх стиглахъ кьєга седа
Зезаг чуьрчу тхи чохъ кьєда.
Хьо, йоІ, бешахъ ловху цо —
Шеца хьо дІайовху цо.

Стиглахъ сийна жовхіар дагош,
Қоран бІаьрган куьзга кьагош,
Схьачухьожий, болуш дІа,
Арахъ лела болало.

Сийна седа, боккха седа,
Хьо сан корехъ эрна кьєда:
И йоІ хийла лехна ас,
Сайга и яр дехна ас.

БОС БОГУ ЗЕЗАГ

Ціе летта, йогуш ю
Шера и аре:
Лавтта цІен зезагаш,
Қортош а теІош.
Лавтта уьш, шайна со
Шайна тіе варе
Сатуьйсусш, Іаламан
Хазалла лехьош.

Кхечарел цІен, доккха,
Дерг делладелла, —
Хьобжу соь цхьа каза,
Бос богу зезаг.
Зезагаш лехьош со
КІезиг ма лелла, —
Цундела хир ду-кх и, —
Суна и деза.

Кховдий ас цунна тІе
Куьг, и схьадаккха.
Хаац, я късхка и,
Кхобру, я тешац, —
Дегадеш, дІатаьІна,
Айделла лаккха,
Кхин тІе а цІийделла:
«Диталахь! Эшац!»

Лаам ас кхочушбин,
Зезаг схьадоккхуш,
Барт боккхуш, уьйзи чу
Зезаган хьожа.
Вицвелла, зезагна
Барташ а дохуш,
Лийлти со, сайх тешнарг
ГІелделла, дожжалц.

ТІаьххьара айделла,
Собга а хьаьжна.
Дуьйжи, кхин хазалла
Латто ницкъ боцуш.

Дерриг и зезаг а,
Біаьргаца лавьцна,
Хьовьжу схьа соьгахьа,
Безам соьхь боцуш.

Шо-шаре воьду со —
Йогуш ю аре:
Лавьтта кхин зезагаш,
Біавьсте а кхалош.
Амма цу зезагца
Хилларш тїеваре
Хьувьйсуш дац, ду уьш кхин —
Шайна тїе валорш.

Бос богу зезаг а,
Біавьсте мел йолу,
Ловьху ас керлачу
Зезагаш юккьехь.
Шера и аре а
Цїе летта йогу,
Амма сан и зезаг-м
Ду суна юххехь.

Кийрахь ду зезаган
Бос богу амат,
Ша санна, догучу
Дагах дїанїна.
Карор дац кхечарна
Юккьехь и — зама! —
Ойлану и лехарх,
Дог ду сан тийна.

БАТТАРА БАЪЛЛА МАЛХ

Стигланаш малхбалехъ басаршца кхолуш,
Зезагах тар а еш баьццара Iуьйре,
Блаьргаш а дIасбоьллуш, баттара баьлла, —
Зезагах шен блаьргаш гIиттабеш шуьйра,
Стиглане худуйтуш блаьрийн цIен алу,
ГIерта малх сеналлин баттара бала.
Сийна ю бух боцу, кIаргъелла стигла.
Стиглане ов детта зезагаш кхуьсу
Лавтта тIе...

Стелалад даьржина цигахъ.
Цунна тIехъ керча бос, босо бос хуьйцуш.
Езачун коьрта тIе хIоьттина стелалад.
Меттахъхъан бакъо яц, и гуш верг

Иелахъ Iад!

Iаьржа и ши цIоцкъам, хъаьжа тIехъ сетташ, —
Нуьцкъалчу лечанах гIаьттина, моьтту,
Жимачу Iаьмнаш тIехъ,

тIемаш а детташ, —

ЦIоцкъамийн и леча чекхъэккха гIерта
Бос керчош сеттинчух коьрта тIехъ стелалад.
Хьовсур вай, цо хIун до.

Цкъа хIинца Иелахъ Iад.

...Цаьргарчу безамо,
Кхиъначу ломахъ,
Уьш санна, гIаттадой,
Доккху дог тIома.

Исбаъха и суърташ кхоълина Іалам,
ХІай, суърташ дохкуш верг, ма гІерта Іамо.
Зезагах боъллуш малх, баттара баъккхина,
Іалам ду цу йоІан говза сурт даъккхинарг.
Иштачохъ, пондаран мерзех пІелг туыйсуш,
Оъший-те, илланча, безамца кыйса?
Илланча, ма кыйса, цуьнца ма кыйса!
Безамо чахчарах букар кІеж туыйсу...
Иштачохъ, яздархо, хьо а тер оышуш ду:
Безамо безам шен біаьргаш чохъ боышуш бу.

Сийначу цІарца шен кхолуш малхбале,
Тахана сеналлин баттара баълла
Малх — діасагІаьттина стигланан зезаг.
И санна, баттара баълла-кх тхан безам.
ЙоІан, сан ирсана, стиглара стелаІад,
Безаман бос керчош, діа ца довш, Іелахъ Іад!

СОВГІАТ

Цхъаннен доцу хьал ду сан:
Там беш езначуьнан дагна,
Ииш ю цуина совгІат дан,
Сайн даго ма-хьоьхху тахна.

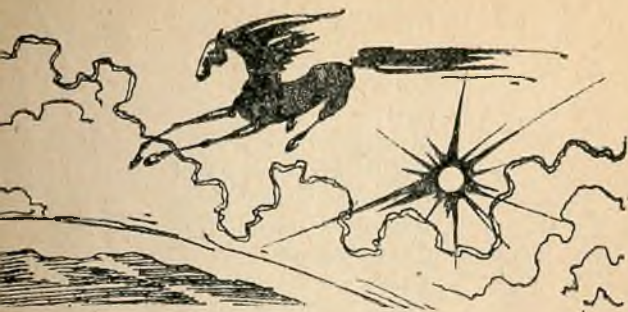
Малхо стиглахъ даржош лир,
ЗІаьнаршца шен йоккхуш тир,
Стиглане бос оьцуш Іужан,
Лур бу Іаж, Іуьйранна божош.

Езначунна совглат ден
Цазам санна, маълхан цларлахь
Делкъе долуш лавтта де.
Езнарг, де длаэца, тарлахь.

...Стягла хъажал: кхозу тІера
Беттан можа дашо члуг,
Туьтеш санна — Чухча-Хьера, —
Уьш длаэца, кховдош куьг.

Чуччухилла, тІехь ворхІ седа,
Кемсийн хорха санна, кънэда.
Хьуна ду сан совглат и,
Цлечу стейх кхин седарчий.

Тахна доккха хьал ду сан:
Там беш везаш долчу дагна,
Йоккхаееш, совглат дан
Йиш ю езначунна тахна.

МАЦЪЕЛЛА ОЙЛАНАШ

Хъекъалан Ёаьргашка —
Їушка-ца сецалой,
Коьртера хецалой,
Ойла — и Ёаьржа дин —
Хьоду сан, мац а лой;
Хьадарх са тедарца
Дѣакъаьсти лавттах и,
Бергашца седарчийн
Дарц гѣнттош хьаьдда и.
Стигланан Ёаьршашкахь
Бажа и болало.
Ойланан Ёаьржа дин
Лаца ас болабо.
Цо хьоьшург латта дац —

И лаца атта дац.
Цуьнан духь-дист а дац,
Я багахь дуьрста яц.
Стигалахь кхетта ерг —
Цо етта беттан берг.
Мацбелла Іаьржа дин,
Сох ма дІакъаьсти хьо!
Стигланан Іаьршашкахь
Дахар сан хьаьотн ахь.
Ойланан меца дин,
Дахар сан къежорна,
Корта сан къежбарна,
Маьрша дІагІойла хьо!
БІаьргийн Іуй диллина
Хьуна тІе хьийсарна,
Мел веа — диллина! —
КІордор а доцуш, мел бахарх,
Баркалла хьуна а, дахар!
Дин бедда суьйранна...
БІаьргаш ас беллале
Корах чу Іуьйранна
Малх хьовжу белалой.
— Салам! — схьаохьалой,
Чухьожий, олу цо.
Ойланца, тохалой,
Стигла дІабодало.
Юха а, БІаьргашка —
Іушка — ца сецалой,
Коьртера хецалой,
Ойланаш Іаьршашка
Хьовду сан, мац а лой.

Мацъелла ойланаш,
Маърша дIагIойла шу!
Iаържачу хъаргIанан
Амалехъ Iожалло
Хъекъалан бIаъргаш чу
ЗIюк етта йолийча,
Сан кийра Iовжийча,
ГIо доцчохъ гIоле ян, —
Дахар, хъо довзарна суна,
Юха а баркалла хъуна!

ДЕНОЙН ЧАМ

Сатоссуш, стиглане
Малхо шен зIаърнаршца
Iожан бос оьцуьйтуш,
Даанза денош
Доло со кхиале
Лаятта тIе оьгуш го,
Хилла Iаж ма-бужжу,
Ледаш, га дегош.

Ах дитний, даанзий
Денойх цхъа де дахнехъ-м
Муххале меца со
ДIавуьжу буса.
ТIаьххье тIедогIуш дерг,
Аьрга н доллушехъ,
Даа дIадолорак,
Цунах ца вузу.

Іуьйранна нур даьржаш,
Дийнан чам боккхушехь,
Деношлахь чомана
Къаьхъаниг нисло.
Къаьхъаниг дуу ас,
Бухахь цуьрг ца дуьтуш,
Мерзачун чам хиъча,
Къахьалла йицлуш.

Иийна вац, Іийр а вац
Денойн чам къестюш со,
МаьркІажан бодано
Лаьтта уьш деггоц.
Іуьйранна чам баккхалц
Денойн чам хууш бац,
Цундела мерза ду
ТіедогІу денош.

СЕДАРЧИЙН ЮНАШ

Эзарнаш маьлхаш кІел, можа бос оьцуш,
Седарчийн вой даьлла Іаьржачу арахь.
Сийначу зІаьнарийн юнаш чуховцуш,
Ойланах уьш етташ, хьийзаво цара.

Войн дорцан меллаша чІагараш етташ,
Маьлхашна седарчийн дорцан гуо тесна,
Ойланна гуш доцчу юьхьигаш хецна,
Вой даьлла, можачу мезан ов дегташ.

Ойла ца кхочучу боданан кIоргехь
Седарчийн вой хьийза — чIагараш горга.
Ойланна, кхаьчначу седарчийн ара,
ЗIаьнарийн юнашца лазам бо цара.

Малх, суна — адамна — комаьршабатий,
ЗIаьнаршца кхолламийн бойнаш а туьйсуш,
ЧIагарш тIе уьш хьерчош, кхечаьрца хуьйцуш,
Малх, и хьуо керчачу дахаран арахь,

Хьен хьекъал къагадеш, хьех чекх'а батий,
Адаман хьекъална ахь ницкъ лахьара!
Ойла ца кхочучу кIоргачу арахь,
Хьекъалах ю етташ, ницкъ бо-кха цара.

Малх, ахь сан хьекъална турпал ницкъ лолахь,
ХIораннан хьен бена схьабаьлларг берзош,
Баннаш чу седарчийн можа вой дерзо, —
Малх, ахь сан хьекъална турпал ницкъ лолахь!

БIАЬРСА

Ган лууш дерг дерриге а ган,
Дуьне, карадерзош, хье чу лаца
Iаламо бу белла бIаьргаш сан,
Коьртана еш бIаьрснца а кхачо.

Иштта сирла бIаьрса долу со,
Массо хийцамех а чекх а ваьхна,
Маьлхан бIаьргах денна зIаьнарш яьхна,

Беттан бѣаьргах кхин цхъа бѣаьрг а лехна,
Кхоьлли кху дуьненна Іаламо.

Ваха-ван а бѣаьрса ду сан, хастам!
Бѣаьрса ду сан дуьнене а хьежа.
Іаламан бер — чолхе адам — хъаста
Бѣаьргаш бу сан, велха, вела, къиэжа,
Долуш долчух, тѣе а хъаьжна, теша.

Харц луйиш верг, хъан чѣом оллоро тешош,
Харцо юьхъа тѣхъ бѣаьргашца ас йоьшу.
Бакъ луйиш волчун бакъо юьхъа тѣхъ еша,
Сан ши бѣаьрг, шу суна хийла эшна.

Къамел дахац, и мел дахдарх, деха, —
Ган лар юьтуш, дина гѣуллакх деха.
Адам хилар адамашлахъ даржош,
И лараш а еша белла бѣаьргаш.
Ойла йича, чѣогѣа инзарвоккхуш,
Іаламан и совгѣат ду-кха доккха!

НЕХАН ГІАЙГІА

Нехан гѣайгѣа коча эшна,
Нехан бала хъегна вацахъ,
Тѣулгал чѣагѣлой, дог а соьцуш,
Церан эшам лайна вац хьо.

Жимчохъ цунах со ца кхетта,
Нехан гѣайгѣа сайн ца хетта.

Нехан бала, мохь беш сайна,
Белш а саттош, ас ца лайна.

Нехан гайгла, нехан бала —
Меттиг боцуш вадарх вала,
Лачкъарх — лачкъа, вола-вала
Меттиг боцуш, кхехъа безаш, —
Нехан эшам — мохь бу беза.

Корта базбеш, коъртах хьерча,
Цлеран тулгех даг чохь керча, —
Хъан и хиллехь, — нехан бала.
Хъан и хиллехь — нехан бала, —
Меттиг бац хъан ведда вала.

Адмийн дегнех чекх а йолуш,
Шен йорт етта шортта хено
Нехан бала, шениг лоруш,
Хюраммо теовцу шена.

Гайглане цхъаъ вожнехъ тахна,
Шен и гайгла йолуш санна,
Гайгла, бала боькьуш хьовца,
Мохь бой, белша те схьаовцу.

Жимчохь цунах со ца кхетта,
Турпал хиларх белш ца сеттал,
Нехан бала сайн ца кетта.

Ган дац дахар — самах вахар:
Генах гинарг цуьнца даглац.

Мохъ беш сайна, нехан бала
Лайна гленах дийнна гали...

Мацах-мацах, жимчу хенахъ,
Хинца дуьйцург гина гленах:
Мовттуш, ницкъ бу малх бутт керчол,
Турпал оила коьрте хьерчаш,
Дино берг мел туьйхи лаьтта,
Стиглахъ седарчийн дарц глаьтти,
Мовттуш, вогу,

вогуш новкъахъ

Дошло ву оо маса динахъ.
Дин бу чехка, кхеттарг шовкъах.
Хьалха, аьтту агюр, новкъахъ
Лаьтта воккха стаг а гина,
Воьсси тIера, дин сацийна.

Эханнал а кIезиг хеташ,
Галин мохъ бу. Шалхакхетта
Воккха стаг, цу мохьо сеттош.

Луьста кIайн маж некхе кхочу.
Логах хьацар Iена коча...
Гуш ду: некъ беш, и гIелвелла.

Луш ма-дарра салам делла,
Цуина аьрру агюр волуш,
«ХIун ю гали чохъ?» — ца олуш:

— Мохъ схьалой, хаахьа говра, —
Эли сайн ма-хуьллу говза.

— Гаш вогуру ву, — соьга аьлла,
Волавели, новкъа ваьлла. —
Гаш вогуру ву. Хьо дагало хьо!..

— И мохь мукъне соь схьалохьа!..
— Айалур бац и мохь хьобга:
Халла бало, клант, и соьга..
— Дин бу онда, — хьалха тесна..
— Айалур бац... — эли сецна.
— Хьажийтахьа... — галин бертиг
Лоцу ас, и валош борта. .

Бертиг соьгахь юьгуш галин,
Стаг дахловтти, юьстахваьлла.

И схьалаьцна куьг а дагош,
Коьрте богуш можа багор,
Озий куьг цо, озий лаьтте,
Охьадожжал, пхьаьрсах хьадда.
Дерриг Латта галих летта,
Мовтту, со суо шалхакхетта.
Хьаьжча, биь ког гоьллелц лаьттах
Бахна, дин сан халла лаьтта.

— Добху, кху чохь хIун ю, алар.
— Нехан эшам, гIайгIа-бала! —
Цу маж-дадас соьга эли,
Мохь ги буьллуш, новкъа вала...

ХIетахь сама суо ма-велли,
Нехан балех мохь беш сайна,
И мохь хIиницалц ас а лайна.

ДЕН КЪАМЕЛ

«Варлахъ, кІант, варлахъ, кІант! —
Нах хьуьйсусуш бу хьуна.
ЮьхьІаьржа хІоттавай
Ма воьллахъ тІе суна.

Дин бац ас буйцуш берг,
Хохкуш берг майданыхъ,
Хохкучохъ цуьнан ден
Сий-ларам айдинарг.

Динна тІе куьг хьоькхуш,
Йора а болуьйтуш,
Іалашбо дин хахка —
Хьалха и балийта.

Алаша, букъа тІехъ
Стаг лелон алаша,
Ас хьоьга юьйцург ю,
Цкъа гІалат далахъ а,

(Ког Іоттабелла а),
ЮьхьІаьржа хІуттург ю.
Беречо сий-ларам беш,
ХолчухІуттург ю.

Ма воьллахъ суна тІе,
Нахе дош олуьйтуш:
Ког Іоттабелла а,
ГІалат хьайх долуьйтуш.

Алаша, дин бац хьо.
Церан яхь хьайн яцахь:
Кхеса тIе бат юьллуш,
Хьаьддачокь схьалацахь.

Йора а волуьйтуш,
Хахка кечвина вац.
Сайл тола лаар ду,
Кхин хIума лууш дац.

Алаша, дин бац хьо —
Цхьа муьлха бежана, —
КIант хила везаш ву
Дег а шен хьаьжжина:

Іаж Іожа кIел бужий
Массарна хууш ду.
Атсам шел кIант хилар
ХIор дена лууш ду».

Мацах цкъа, соьга цо
Дийцинарг дицлуш вац.
Іамарх дех, Іемаш вац,
Я Іамарх Іебаш вац.

Яхь йолчу кIенташа
Холчу а хIоттийна,
ДегI долчу беречо
Гуора-а хIоттийна,

Лелла вац, лелла вац,
Кхета, да, кхета сох:
Южан дарц саццаза
Южа кӀел детташ ду.

Наггахь ког тасало
Хьан кӀентан — «алашан»:
Со м адам, адам дай,
ГӀалат а дала сайх, —

Дуьне ас таттарх а,
Хьаьдда сай лацарх а, —
Хеташ ву, цкъан-цкъа а
Сох Гебар вацар-кх хьо.

КХАЛХАР

Хи дӀадоьду,
ТӀулгаш бухадуьсу, боху.
Вай дӀадоьлху —
Зама йовду,
Зама йогӀу.
Хьажал, делхьа,
Къена Хафиз кхелхи, боху.
Тимур кхелхи, боху, цуьнца,
Дера боху.
Маларш муьйлу Хафиз
Кхелхи, бохийц соьга.
Даарш дуу Тимур
Кхелхи, бохийц хьоьга.

ДегІан чаълхаш
Даълахкашца бухаюѣтуш,
Шій а кхелхи, боху,
Шиммо тІаьхьс юѣтуш.
Хи дІадобду,
ТІулгаш бухадуѣсу, боху.
Вай дІадобълху —
Зама йобду,
Зама йогІу.
Тимур ваха, боху:
«Щераш тийса! — олуш —
Ягае и гІаланаш,
Со новкъа волуш!»
Хафиз ваха, боху.
Кийра богуш болуш:
«Шишша гІала
Беснийн чинтах лур ю!» — олуш.
Бухараца Шираз
Беснийн чинтах йобкъуш,
Езначуьнан беснийн чинтех
Уьш дІасйобкъуш.
Хи дІадобду,
ТІулгаш бухадуѣсу даха:
АстагІ Тимар,
Я Хафиз а даим вахац.
И шиъ ший а.
Велла, коша вахна, боху.
Амма дуьнентІехъ бу
Царна синош дохурш.

Хьалха хьо х'уттучохь,
 Т'аьхьа со х'уттучохь
 Ахь со вицвинера —
 Холчу со х'уттучохь.

Делахь а — дош дош ду, —
 Дашо даш кхоьल्लीна:
 Делахь а — даш даш ду, —
 Стаг цо д'авоьल्लीна.

Бустамаш патармех
 Тоьуш дац дузарах:
 Шокъалин татано
 Г'иттадо узамаш...

Шокъалеш йийначохь —
 Цхьамзанийн г'ютту шач.
 Цхьамзанийн г'ютту шач
 Шокъалеш йийначохь.

Х'ай хьалха х'оьттинарг,
 Холчу со х'оьттича, —
 Шиннан ц'ий ца лано,
 Т'аьхьа со х'оьттина.

Стиглара оьшуш дац
 Дашца вай яккха ц'е,
 Дашца вай яккха ц'е.
 Стиглах д'а оьшуш дац
 Дошаца яккха ц'е,
 Дошаца яккха ц'е.

Вовшех шиъ леттачохъ,
Барт бен тур айбина,
Юккъе со х'юьттина,
Юккъе со х'юьттина
Шинна,
ког байбина.

ДЕГАН СУЙ

Дахарна чуэккхаш делла куьг,
Южаллин буруно х'ювзийча,
Бакъволчу доттаг'чо дидцац.
Южалло кийра и к'лац туьйсущ,
Ойланехъ Даймахке г'юьрту вай, —
Ииш юй ткъа и цкъа а бицбан?

Б'аьргашца де-дийне рогг'ана
Шиммо к'ел ц'е латтош ца хилча,
Безам вайн, суй санна, бовш бу.
Ц'е яьгна йисничу овкъаршлахъ
Суй санна, биса а там бу и, —
Деллахъ а къастар а ловш ду.

Йоцачу ханна х'юх къаьсташ а,
Суй туьйсу сан даго, Даймохк,
Гена мел волу а къегаш.
Геннахъ и суй тийсар сецна гахъ,
Деган и суй тийсар сецна гахъ,
Сацаран бахъанах кхеталахъ...

Ахь боху: «Діавижахь, буййсанах яцъелла.
Болх бешший, ца бешший, хийла нах а белла».
Сан накъост, кхета со: болх ца барх, лийр ву.
Болх беччохь велча а — наб кошахь йийр ю.

МОТТ А, ГОВРАШ А

(Халкъан забар)

— ХІей, хьаша, динара чувосса, чувола!
ХІусам ю вайшиннан чохь говраш хехккал.
— Ассалам Іалийкум! Леха со воларх
Қарор яц кхин дика. Говр мичхьа йоьхку?

— Хьашт доцург дийцинчу сан маттах таса.
Тиссинехь-м, хьо санна, веанчо динца,
Мера кІел терсаш уьш хир яра маса,
Чот йоцуш, ягаръян хьо воьлча хІинца.

ЕЛХА СТИГЛА

Кхарзаделла латта кхорзуш санна,
Стигал эгІаш, гІовгІа йохуш лелхаш,
Кертахь Іовраш хьовдуш цхьана ханна,
Генна хьуьнах детташ хаьштиг стелан,
Іиний, доттагІ, учахь хьо ладогІа?
Іиний, доттагІ, хьоьжуш догІуш догІа?

ДогІно ерриге а аре кхорзу.
ДогІа доьдий беша, керта хьорсу.
ДогІа догІу дерриге а лаьттахь,
Бешахь — заза, зезаг, гІа-буц гІаттош.
ДогІа догІу арахь, сенъеш аре.
ДогІа догІу, сендеш бецаң дари.
ДогІа догІу кьона латта кьарздан,
Лаьттан стоьмаш чомацаңна марзбан.
Елха стигла, кхарзаделла латта!
Елха стигла, дийна Іалам гІаттош!
Елха стигла бІаьрхех догІа Іенош,
Елха алсам дохьуш догІнаң денош.
Елха стигла, латта кхарзаделла.
Кховса, догІа, тахна хьо хьеделла.
Горга латта, жиргІа санна, декош
Детта, догІа, арахь Іовраш текхош.
ДогІа, лаьттахь массанхьа а кховса —
Хьо догІуш, хІай, сакьера ма ло сан!

КЕРЛА ШО

Сарахь вижнарг Іуьйрре айвеш,
Стиглахь гІотту малх а кІайбеш,
Кьилбасседе йолччух схьа
Тхан ков-керта кхаьчна Іа.

ЧІана девлла генаш сеттош,
Канахь санна, луо тІедетта.
Шаршош санна, туьйсу луо
Тхевних, кертех, тийсало.

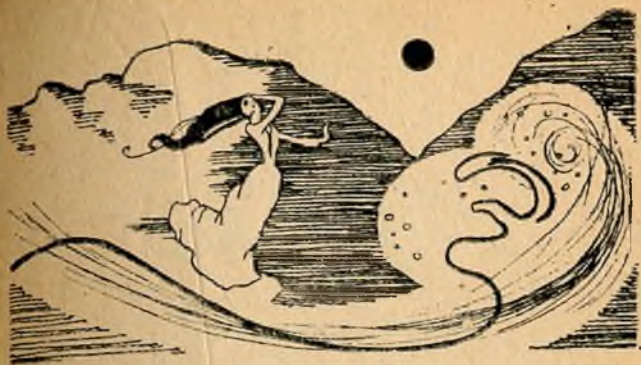
Кертахь, арахь шело цийзош,
Буро санна, клайн дарц хыйза, —
Дуьне клайдеш, дуьллу луо,
Кевнах йоккхий аса хьо.

Дюгах цхьаъа-м вахна, мачаш
Юххе йохкуш, дуьтуш тача,
Аса санна,

датош луо,
Лерийн аса генна хьош.

Хавазхь лайн аса сетта —
Буро хыйзош луо тедетта
Вовдучунна новкъа дла:
Цийзаш кхаьчна шийла ла.

Гюза да хьо, да хьо марша,
Тосуш ара лайн клайн шаршош,
Дуьллуш беркатен клайн луо,
Керла доглу, керла шо.

ШАГАТІУЛГ

(Легенда)

Баххъаш гіс бухъ буййлу
Макажойн люмахъ,
Некъ а бац гісбобдуш,
Ца валахъ тіома.

ЙоІ елахъ, тіулг беллахъ, —
Баххъаш гілехъ лавтта
Цхъа гілаларт, нийсса ах
Чудакна лавттах.

Хууш вац: чуэжыха
И гіерта бердахъ?
Я дегнийн ціанонан
Тахненга гіерта?

Дахкаран юртали
Хьарчийна коьртах,
Юьйренан злаьнаршка
Шен тIамарш хецна,
И тIаларт бердах чу
Хьаьддачохь сецна.
Ткьа бецан кхес тIнттош,
Чудулуш хьинэха,
Там чуьра схьатнэкха
Саьрмакаш Юьху.

Ахканан саьрмако
ДегIан ткьес дегта —
Баьццара ткьес бердахь
Гуш, ца гуш сегта.

Саьрмакин баьццарчу
Ткьесийн садаккха
Вовшашна тIетелаш ду
Бердийн накхош.

Шийлачу бердаша
ДIай-схьай мохь бетта —
И бердийн хари чохь
Ног егташ сегта.

БIешерийн Юма чу
Ткьесаш тIехь тизкха
Шийла ду и маьхьарш
Лерган потт эккхал:

«ХьатІ яц тхьца.
Цабезам бац, эладита.
Вовшашка ца боху
Оха Іаддадита.

Адамнийн берд —
Хууш дац тхо делхар, делар:
Тхьца лелларг
Дерриге а тхьца делла.

ХІун ю хаац
Тхуна бала, хІун ю гІело, —
Бала, гІело
Пихкинарг — Іожаллин шело...

Адам ду хьо.
Ойла е хьайн! Юха яла!
Син суй биснехь
Марсаяккха деган алу!»

ЙоІ елахь, тІулг беллахь —
ГІаларг-м лаьтта
И маьхьарш ца хезаш,
Чудахна лаьттах.

Мел хан ю мохь бетта
Хаан дац амал:
Мохь бетташ болчарна
Сецна ю зама.

Адмашлахь-м зама ю
Адмех ка детташ,

Къонашиг къан а веш,
Къенаниг сеттош.

...Ши кІант ву Гуцулан.
Веха — ахь боху!
Бала а кхайкхаза
Ша керта богу...

КІант — чІир ю ламанхойн,
ЙоІ — эхь ду цІийнан,
ЧІир цул а доккха эхь,
ЧІирхо ца вийнехь

Довлатан Гуцулна
ЧІир екха еза.
Азина Гуцулан
Рамис ву везаш.

Дайшна и хууш дац,
Кхаршанна — чІирах:
И гуллакх ламанан
Эвлахь ду ширлуш.

Довлатан кийрахь-м ю
Бекхаман алу —
Гуцулан керта цуо
Бахьар бу бала.

Бекхаман алуно
Морцуш бу кийра:
Цкъа`марса йолу и,
Цкъа йогу гІийла.

Юлу и хьекъалах
Цѣран мотт хьекха,
Я дагчохь алун цѣн
Тулгѣнаш хехка.

Бекхаман алун нур
Шаьлтан тѣ даьлла,
Чѣир йоккхуш кьегар ю
Довлатан шаьлта.

Гуцулан хѣусаме
Хѣобан суй хилла,
Я бала кхочур бу
Шен тѣадам билла.

Бекхаман и алу
Гергарчу наха
Дешнийн чѣийш тѣтуьйсуш,
Ю марсайохуш.

«Вайн бийнарг уьстагѣ бац —
Ваша ву вийнарг!»
«Эхь ду и тайпанна!
Эхь ду вайн цѣийна!

Ас айса вуьйр ву и,
Ца вехь и кхечо!»
«Селхана пина бах,
Ахканан гечо

Хадийна воедуш и,
Веана эвла...»

«Хый, делла довла вай!»

«Хый делла довла!»

Йоьдура хан денна
Де долуш гена...
Цкъа хабар кхечира
Довлатан бена:

«Велла бах Гуцул а.
Ткъа кӀентех хӀинца
Воккханиг харжий, ахь
ЦӀий декха цӀийца!»

Да веллехь, цуьнан чӀир
КӀенташка кхочу:
Къиза чӀир еара
Рамисан коча.

Рамисан дезар ду,
Пхьагалан санна,
Довлатах лечкъаш Ӏен
Массо а ханна.

Цкъа Рамис Довлата
Ахканна юххехь
Лецира. Йоьттира
Шайлта цо юххелц...

Гуцулан хӀусаме,
ХӀоьан суй хилла,
Бала дӀа кхечира
Шен тӀадам билла.

Бекхаман алун нур
Шаьлтаи тIе даьлла,
Чири йовкхуш кьегира
Довлатан шаьлта.

Зезаган цIен бIаьргах
Ясталуш чов шен,
Рамис а вуьйжира,
Чхарах еш гIовла...

Даьржира Довлата
ЦIий декхар цIийца.
И хабар кхечира
Цуьнан чу сийца.

Хьаьдира ахкхьа
Куьйранал чехка
Аза, шен кортали
ТIемаш а техкош.

Баххьаш тIе бухь буьйлу
Макажойн ломахь.
Некъ а бац тIебоьдуш,
Ца валахь тIома.

ЙоI елахь, тIулг белахь, —
Баххьаш тIехь лаьтта
Цхьа гIаларт, нийсса ах
Чудахна лаьтта.

Дахкаран кортали
Хьарчийна коьртах,
Лаьтта и чуэккха
Хьаьддачохь бердах.

Шийлачу бердаша
Дай-схьай мохь бетта.
И бердийн хари чохь
Ног стташ сетта:

«...Адамийн берд —
Хууш дац тхо делхар, делар:
Тхьоца лелларг
Дерриге а тхьоца делла.

ХIун ю хаац
Тхуна бала, хIун ю гIело, —
Бала, гIело
Йихкинарг ю шийла шело.

ХьагI, цабезам,
Эладита юхаь довза;
Кхиберш хьийзо,
Тхаьш а хьийзадайта хьовзохь;

Юхаь довза
Тхьоца делла
Тхьоца лелларг —
Юхаь довза
Делхар, делар,
Говгтар, лелар;

Юхаъ довза адамийн дош
Багах далар;
Дерриге а довза: хало,
Г'ело, бала! —

Тхайн ницкъ хилча,
Юхаъ лаьтта г'овттур дара.
Чири а юьтуш,
Чирихо мара к'овлур вара.

Тхайх схьатекха
Саьрмак кхоллур бар-кха оха,
Юха а цкъа
Адмаш хилла синош дохург!

Адам ду хьо.
Ойла е хьайн, юха яла!
Син суй биснехь,
Марсаяккха деган алу!

Денна ц'еран
Чиунаш кхуьйсущ,
Малхо ц'ераш
Лаьмнех туьйсу.
Ц'еран аса
Бердийн басах
Хьаьрчаш летта.
Басеш лаьтта
Шера, шера.
К'варздеш латта,
Г'огу ц'ераш:

Шийла цѣраш,
Цѣн и цѣраш,
Сийна цѣраш.
Зезаган ю —
Шийла цѣ:
Зезагаш ду —
Сийнан, цѣн.
Детта цара
Муьрган ов —
Шийла цѣрах
Лета, дов.
Малхо лавтте
Кхнийдон безам —
Лавттах глотту
Шийла зезаг:
Цѣн и зезаг,
Сийна зезаг.
И — тхан безам
Бу адмашка
Зезагашкахъ.

Адам ду хьо!
Ойла е хъайн! Юха яла!
Син суй биснехъ,
Марсаяккха деган алу!

Кхин ницкъ бацахъ:
— Адам ду со, адам! — ала
Елхий, бѣаьран
Хишка Іовда деган бала!..»

— Адам ду со!
Адам ду! — Азас аьлча,
Бердийн хари чохь
Ног етташ хелхадаьлла,
Хьаьдира цуьнан аз
Бердашца;

...Геннахь
Рамисан дакъа гин
Азина шена.
И дохьуш, кхес гIиттош,
Чудулуш хьиза,
Iамчуьра схьатиэкха
Саьрмакаш Iоьху.

Саьрмакан Iехаро
Бердахь ног етта,
Ахканан саьрмако
ДегIан ткъес детта. —
Баьццара ткъес бердахь
Гуш, ца гуш сетта.

Саьрмако и дакъа
Кхалларх шен хеннахь,
Азина Рамисан
Дакъа гин геннахь.

Лаьхьанан шело
ЧуIоьссира кийра —
ШагатIулг хилира,
ШагатIулг шийла.

— Ва-а, стигла! — делира
Шеллун и аз а.
Кхин йист а ца хила
Діатийра Аза.

Саърмако баьццара
Ткъес детта, чехка
Зезагах ясталун
ЦІен чопа техкош.

Зезагах ясталун
Чопанан аса
Баьццарчу ткъеса тіехъ
Чухъаьдда басах.

Біешерийн баьццарчу
Ткъеса тіехъ сеттан
Бердаша шийла и
Шайн маьхъарш детта.

Мел хан ю мохъ бетта
Хаан дац амал:
Мохъ бетташ болчарна
Сецна ю зама.

ЙоІ елахъ, тіулг беллахъ, —
ГІалартта-м лаьтта,
И маьхъарш ца хезаш,
Нийсса ах лаьттах.

Хууш вац: чуэккха
И гIерта бердах?
Я дегнийн цIапонан
Тахненга гIерта? —

Дахкаран кортали
Хьарчийна коьртах,
Гуьйренан зIаьнаршка
Шон гIамарш хецна,
И гIаларт бердах чу
Хьаьддачохь сецна.

Ч У Л А Ц А М

Зезагийн бiаьргаш	3
«Маьлхан цiарца мархаш ягош...»	4
Лаца полла, лацалахь	4
Беттан буйса	6
Лайттан куьзга	8
«Зезагаша арахь...»	8
Акха шовда	10
Буйса	11
iaж	12
Беттан догla	14
Даймехкан суьрташ	15
Ирсан цla	16
Механ охана	18
Хiордан байрах	19
Тулгенийн тiсмаш	21
Иицьяц хьo ас	23
Атйокх хилла екар ю	23
Сийна седа	24
Бос богу зезаг	25
Баттара баьлла малх	28
Совгlat	29
Мацьелла ойланаш	31

Денойн чам	33
Седарчийн юнаш	34
Блаърса	35
Нехан гайгla	36
Ден кѡамел	40
Кхалхар	42
«Хьалха хьo хлуттучохь...»	44
Деган суй	45
«Ахь боху...»	46
Мотт а, говраш а	46
Елха стигла	46
Керла шо	47
Шагатлулг (легенда)	49

Мусбек Магомадович Кибиев

ЗЕРКАЛО ЗЕМЛИ

Стихи и легенда

(На чеченском языке)

Редактор М. М. А х м а д о в
Худ. редактор А. Н. Поздняков
Техн. редактор Н. Ф. П а л и х о в а
Корректор З. М. Ш а м у р з а е в а

ИБ № 1334

Сдано в набор 21.03. 1984 г. Подписано к печати 06.06. 1984 г.
СФ01139. Формат 60х84 1/32. Бумага типографская № 2.
Усл. п. л. 1,86. Усл. кр. отт. 2,03. Уч.-изд. л. 2,12. Гарнитура
литературная. Печать высокая. Тираж 3000. Заказ № 2692.
Цена 20 коп.

Чечено-Ингушское книжное издательство Управления по делам
издательств, полиграфии и книжной торговли Совета Министров
Чечено-Ингушской АССР, 364903, Грозный, проспект Ленина, 9.

Типография им. И. Н. Заболотного Управления по делам изда-
тельств полиграфии и книжной торговли Совета Министров Че-
чено-Ингушской АССР, 364021, Грозный, ул. Интернациональ-
ная, 12/33.

Мах 20 кеп.

ЗЕРКАЛО ЗЕМЛИ

(на чеченском языке)